

Stereotipurile lingvistice din textele administrative ale instituțiilor Uniunii Europene de la Bruxelles

Maria-Magdalena JIANU
Universitatea Hyperion, București

Abstract: Emerged after the political and economic centralization of states within the EU, Brussels language is a variant of the old language used in the communist period, developed in the administrative field, but non persuasive and not manipulated, but direct and corrective to the national policies. Brussels language corresponds to a supranational transmitter and to a national - institutional receptor, constituting a formula of vertical communication, expressed generally by linguistic stereotypes. The analysis of the texts from the present study shows that in the current state of the Romanian language, the notion of language Brussels is only a conjectural label of the language without being subject to the rules of language in order to fit.

Keywords: *centralization, Brussels language, vertical communication.*

1.0. Lucrarea de față își propune analiza caracteristilor lingvistice ale textelor politico-administrative emane de la organismele europene de la Bruxelles și aduse în atenția vorbitorilor românei actuale prin intermediul instituțiilor naționale. Date fiind asemănările acestora cu limba de lemn din perioada comunistă, am organizat demersul nostru pe trei niveluri, care urmăresc **evidențierea** rezumativă a conceptului de *limbă de lemn* (LL) și a trăsăturilor acesteia, așa cum sunt înregistrate în studiile lingvistice, **identificarea** modalităților de generare, extindere și manifestare a *limbajului de Bruxelles* (LB), utilizând ca suport textul transmis de Comisia Europeană în 13.05.2015, reprezentând *Recomandarea Consiliului privind Programul național de reformă al României pentru 2015 și care include un aviz al Consiliului privind Programul de convergență al României pentru 2015*, **compararea** celor două realizări/realități lingvistice, pentru a oferi răspunsuri la întrebările: este actualul limbaj de Bruxelles, prin stereotipurile pe care le utilizează, un continuator al limbii de lemn, este cumva o altă limbă de lemn, este un concept nou, o normă lingvistică pe cale de fixare, ori este o etichetă convențională și conjuncturală?

1.1. Relaționată cu regimurile totalitate, **limba de lemn** a apărut ca noțiune, în literatura europeană de specialitate, la mijlocul sec. al XX-lea¹, reținându-se drept

¹ Diferențele sunt terminologice, în limba rusă, fiind denumită de Ushakov, în 1935, *limbă de stejar*, de italieni *lingua di legno*, de polonezi *limbă de propagandă*, de cehi *limbă moartă*, de maghiari *limbă de fag*. După cum se poate constata, se

trăsătură unică scopul utilizării ei² și caracteristicile³. Practicând o ideologie specifică a controlului cetățenilor, LL se caracterizează prin scop persuasiv și prin abatere de la schema comunicării prin limbaj, în sensul că emițătorul- stat lansează mesajul, care ajunge la receptorul- individ, în funcție de exigențele impuse de regim. De asemenea, remarcăm sustragerea de la respectarea **funcției referențiale**, prin utilizarea cuvintelor vide semantic, prin apelul la lozinci sau stereotipuri (*democrație, dușman de clasă, transformarea socialistă a agriculturii, creșterea productivității muncii, regim burghez-moșieresc, oameni ai muncii de la orașe și sate, să militeze neabătut, prosperitate, Epoca – de- Aur, omul nou, societate multilateral dezvoltată, plan cincinal*)⁴, dar și de la conformarea față de **funcția de comunicare**, cuvintele fiind deturnate de la sensurile lor, în vederea manipulării, a intoxicării și a deformării imaginii unei comunități asupra lumii [Guțu Romalo, 2005:229-237; Whorf, 1972:123], a generării de efecte. În afară că acesta este simptomul unei recesiuni intelectuale, limba de lemn este și un semnal de logocrație și de totalitarism megalomane, care a culminat, odată cu dispariția societății pe care o definea, și cu o implozie a limbajului⁵. Procesul general de constituire a limbii de lemn a fost anticipat exemplar de Lucian Blaga, în *Lumina lui Caron*, publicat în 1990, dar redactat în perioada cincizecistă: *Cliseul își făcea intrarea pe sub porțile de triumf ale scrisului românesc* (pag. 52).

înregistrează o corelație între aceste nomenclaturizări, toate fiind în raport cu francezul *langue de bois*. Vladimir Volkoff a denumit-o *limbă de bumbac*, considerând-o *un inamic al adevărului și al libertății de gândire, manifestată prin eufemism* (2001: 1-7). Limba de lemn poate fi definită fie drept stil, cu sintaxă fixă, cu calcuri, fie discurs impersonal (verbe la imperativ și viitor). Vezi și Maria Manoliu Manea, "Grice, Conversational Maxims and the Romanian Political Discourse", în *Journal of the American-Romanian Academy of Arts and Sciences*, Davis, California, 1988, 11, pag. 63 ș.u. A se vedea și Francoise Thom, *Limba de lemn*, care a tradus prin *langue de bois* expresia *dubonai iazak*, utilizată în lingvistica rusă pentru denumirea limbii de lemn din administrație. De fapt, întreg demersul autoarei se bazează pe analiza textelor sovietice, care a dus la constatarea că LL nu este diferită de variantele funcționale ale limbii, semnalandu-se asemănări cu limbajul științific.

² Tatiana Slama Cazacu, în *Psibolingvistica*, pag. 580, notează: „Limba de lemn este expresia unui anume context social și a rigorilor unei puteri; limbajul servește uneori pentru minciuni, pentru mascarea unor realități, pentru persuadarea celorlalți în scopuri necinstite”.

³ Tatiana Slama Cazacu, *Strategia comunicatională și manipularea*, Editura Polirom, Iași, 2000, pag. 63: „Orice derogare (voită sau nu) de la cerința ca emițătorul să țină seama de cunoștințele (contextual implicate) pe care le are sau nu receptorul înseamnă o deteriorare a comunicării, are loc o malversație a comunicării, chiar o măsluire a actului normal, leal de comunicare”. Andrei Pleșu, în *Chipuri și măști ale tranziției*, Humanitas, 1996, pag. 324-325 definește conceptual astfel: „Se numește *limbaj de lemn* o specie a limbajului din care vorbitorul e absent (...). Proliferarea limbajului de lemn semnaleză o multiplă și ireversibilă necroză: cuvintele se usucă, ideile îngheață, oamenii împietresc (...), exercițiul gândirii e suspendat, viața cade în stereotipii, microfonul îl devorează pe orator, scena își înghite actorii, cuvântul ac eastă apoteoză a substanței, devine impersonal”.

⁴ Ana Blandiana, în „România literară”, nr. 5, pag. 9, 1990: „cuvintele au ținut (sau au încercat să țină) atâția ani locul realității”.

⁵ Limba de lemn poate fi eșecul însuși al discursului (Alina Dinu, *Limba de lemn în perioada comunistă și postcomunistă* (rezumatul tezei). Pe site-ul www.voxeuropa.eu, am identificat câteva caracteristici ale limbajului de Bruxelles, care se apropie de opiniile noastre exprimate în articolul de față: „Mari idei și mult limbaj de lemn: limbaj pompos și ireal demn de un regim dogmatic; locuțiuni imobile, reciclate în permanență, limbajul încrămpețit în bucăți compacte, datorită unui cut and paste permite o construcție rapidă a oricărei comunicații scrise sau vorbite”. Michael Riffaterre, în *Producerea textului*, definește clișeu în raport cu cele două caracteristici: expresivitatea puternică și stabilă (stereotipul este un fapt de stil dacă e reprezentat de metaforă, antiteză, hiperbolă) și eficacitatea stilistică (impune o dublă lecțiune, prin raportarea la text.).

1.2. Apărut după centralizarea politico-economică a statelor în cadrul UE, **limbajul de Bruxelles**⁶ corespunde unui emițător suprastatal și unui receptor-național instituțional, constituind o formulă de comunicare pe verticală, de unde și caracterul de directivă, de reglementare a activităților în toate domeniile statelor. Deoarece este prezent în texte aparținând stilului administrativ, LB are aparențele limbii de lemn, de care se diferențiază prin caracteristicile reieșite din exemplele următoare (desprinse din textul citat supra, emis de Comisia Europeană).

Astfel, la **nivel lexical**, înregistrăm un exces de abstracte nominale derivate de la infinitive neologice: *stimulare, adoptare, monitorizare, soluționare, gestionare, cofinanțare, implementare, digitalizare, prioritizare, eficientizare, procesare, operaționalizare*, ajunse, prin suprautilizare, cuvinte- martor⁷. La nivelul compunerii, mimetismul terminologic a favorizat extinderea construcțiilor cu *euro-*, care se dezvoltă fie pe teme românești (*Eurofisc, euroatom, eurobarometru*), fie pe teme internaționale (*Europol*), generând o paradigmă extrem de productivă [Stoichițoiu Ichim, 2009:306-307]. Compusele din cuvinte întregi, de tip paratactic (Fondul Monetar Internațional, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Banca Centrală Europeană, Banca Mondială) coexistă cu variantele lor abreviate, acronimele (FMI, CEDO, BCE, BM) fiind decodate la începutul fiecărui document. De asemenea, documentele de referință pentru buna funcționare a UE sunt compuse (de exemplu, *Mecanismul de Cooperare și Verificare/MCV*) [Butiurcă, 2006:169].

Dublarea sinonimică sau opțiunile pentru o altă variană de cuvânt la care se recurge adesea, ca efect al traducerilor, se marchează prin bare oblice: *în vederea stabilirii de noi contacte/colaborări, procesul de restructurare/privatizare/vânzare* și generează redundanțe.

Însă trăsătura principală a LB rămâne stereotipia sau eurojargonul, care vizează modalitățile de aplicare a politicilor (de exemplu, *raportul de țară, vulnerabilități externe, pact de stabilitate, absorbția fondurilor europene, angajamente asumate, proiect-pilot, managementul calității, mecanismul de cooperare, planificare strategică, implementarea măsurilor*), politicile ca atare sau domeniile (de exemplu, *ocuparea forței de muncă, servicii de educație, politică monetară, cultură antreprenorială, inserție pe piața muncii, consultare publică, fonduri structurale, analize de impact, circuitul documentelor, proiecte de acte normative, capacitate administrativă*) ori elementele tehnice ale acestui proces (*creștere durabilă, mecanismul de alertă, reforme structurale, deficit bugetar, concertarea eforturilor, stimularea creșterii economice, relaxare fiscală, incluziune socială, măsuri de eficientizare, instrumente decizionale, suport electronic, declarații de avere/ de interese, cereri de rambursare, reabilitare termică* etc.). Însă, deoarece clișeele sunt opace semantic, constatăm că acestea permit construcția rapidă, cu *copy-paste*, a oricăror comunicări scrise, putând fi reciclate continuu, generând construcții ca: *deficit economic, instrumente structurale, managementul timpului, cultură organizațională* etc.. Această realitate generează caracteristicile polisemice ale unor cuvinte, dezambiguizările semantice realizându-se, de regulă, prin determinanți (*politici educaționale/ de ocupare/ în sănătate/ monetare, agricole*).

Captivitatea lexicală pe care o înregistrăm, ca efect al utilizării stereotipurilor, poate genera pleonasm (*evoluție pozitivă*), nonsensuri (*recomandă trei priorități, riscuri pozitive*), lipsa de

⁶ Magdalena Filary, *Abrevieri de uz general utilizate în UE*, pe românica.doc, ISSN 2082-5161: „Terminologia specifică UE a fost numită în mass-media din România limbaj de Bruxelles sau europeană”.

⁷ www.shengen.mai.gov.ro

proprietate a termenilor: *creșterea calității ocupării persoanelor în mediul rural (de fapt, a angajării), programul de convergență al României, politici de îmbătrânire activă etc.*

Expresiile ceremonioase, precum *statele membre UE sunt angajate pe deplin să lupte împreună împotriva terorismului; ...pentru o Europă mai sigură pentru cetățenii săi...; factor-cheie*, sunt un avertisment că textele administrativ-politice actuale pot deveni oricând un rezervor de patetism.

Deși segmentul neologic cuprinde, în general, cuvinte adaptate (*trendul ascendent, lider de opinie*), am identificat în textele investigate și forme neadaptate (*dashboard, tradus tablou de bord, ajutor de minimis, evaluarea ex-post, acordul Stand-By, întreprinderi inovatoare de tip start-up și spin-off, proiecte de lucru de tip self service*) [Parson, 2001:40-46].

Sub **aspect morfologic**, înregistrăm excesul de substantive abstracte, care au rol descriptivist și opacizează textul (*vulnerabilități, sustenabilitate, mobilitate, competitivitate, guvernanță, deficit, accesibilitate, coeziune, inserție, impact, oportunitate, management, incluziune*).

De asemenea, abundența de genitive succesive afectează coerența enunțurilor (*reducerea părăsirii timpurii a școlii, nevoile pieței forței de muncă, la nivelul recâștigării competitivității mediului de afaceri, creșterea eficienței sistemului fiscal, în scopul reducerii utilizării excesive a internărilor în spitale, îmbunătățirea funcționării piețelor forței de muncă*). Multiplele adjective, de felul: *autoritățile locale și regionale, administrația publică centrală și locală, elementul bugetar multianual, atingerea potențialului individual maxim* sunt fundamentul dezvoltării stereotipurilor lingvistice.

La nivelul subclasei verbelor, înregistrăm opțiunea pentru operatorii modali și aspectuali (*trebuie, poate, urmează*), care sunt forme de sugerare a existenței unei autorități, din perspectiva căreia este redactat textul pentru receptor. Forma verbală cea mai extinsă în utilizarea operatorilor auxiliari este de gerunziu, al cărei scop îl constituie reducerea comunicării, coerența informațională și oferirea unei alternative la **coordonare** (*...au început activitățile educaționale în 43 de școli, fiind selectați/ și au fost selectați 800 de elevi*) și la **apozitionare** (*MECS a continuat să aloce locuri distinct tinerilor romi la admiterea la facultate, în anul universitar 2014-2015 fiind prevăzute 592 de locuri*). Utilizarea verbelor impersonale precum: *va iniția, a fost demarată, este furnizată, au fost finanțate, au fost revizuite, au fost alocate, se înregistrează* poate fi citită ca formulă de eludare a individualității emițătorului și de menținere a ambiguității. Modul conjunctiv la care se află majoritatea verbelor este utilizat cu valoare de imperativ: *să accelereze, să consolideze, să implementeze, să remedieze, să demareze, să îmbunătățească, să promoveze, să adopte, să introducă, să continue*, lăsând impresia unei autorități suprastatale care își exprimă ideologiile în termeni declarativi. Adverbele sunt unități rare, înregistrându-se aici în special cele narrative, care asigură coerența textului: *de asemenea, astfel, circa, deja, în principal*.

Scopul de directivă al LB este sugerat și prin prepozițiile specializate pentru circumstanțialul de scop: *pentru întregirea capacității, în scopul asigurării cadrului necesar, în vederea atenuării efectelor etc.* Ca un element de curiozitate statistică, în acest spirit, am constatat că, din cele 8 alineate ale unei pagini A4, 6 încep cu prepozițiile *pentru* și *în scopul*.

Din punct de vedere **sintactic**, remarcăm excesul de subiecte (*calitatea învățământului superior și relevanța acestuia sunt încă inadecvate*), opțiunea pentru predicatelor verbale care sunt exprimate prin verbe autosemantice, purtătoare de sensuri concrete (de exemplu, *inovează, să faciliteze, va funcționa, ar genera*). Sub aspectul relațiilor sintactice, constatăm că predomină coordonarea **adversativă** (*se așteaptă revigorarea creditului bancar,*

dar, pentru atingerea obiectivelor e nevoie...; **copulativă** (protocoale cu instituții și autorități, va permite găsirea și evaluarea; să pună în aplicare strategia bugetară pe 2014, să îmbunătățească...), **disjunctivă** (realizează un venit brut din pensii sau salarii), **cumulativă** (atât din punct de vedere etnic, cât și teoretic). Raporturile de subordonare interpropoziționale sunt dominate de cele **atributive, complete și circumstanțiale** (Un caz special îl constituie RST1, **pentru care** COM consideră că nu au fost înregistrate propuneri, **deoarece** misiunile FMI- UE nu au fost finalizate cu succes), iar cele intrapropoziționale de cele **apozitive** (În cazul aplicării RST1 (consolidarea fiscal bugetară), Cererea de propuneri de proiecte – România Start-up- a vizat...). Frazele ample, constituite prin combinarea raporturilor sintactice, efaează mesajul, complicându-l atât sub aspect ideologic, cât și, implicit, al posibilității de lecțiune.

Spre deosebire de LL, unde se puteau identifica elemente stilistice generate de nevoia de a plasa societatea comunistă pe o poziție superioară, hiperbolizată (*drumul luminos al socialismului și comunismului, escaladarea acestui mareș pisc al dezvoltării noastre*), în textele excerptate de noi se evidențiază o sărăcie **figurativă**, singura caracteristică fiind recursul la eufemism, în vederea evitării numirii unor realități sensibile sau neplăcute (în cadrul limbajului de lemn, eufemismul avea scop ironic)⁸. Astfel, termenul *șomaj* este înlocuit cu *politici de ocupare a forței de muncă, șomeri cu persoane ocupate, pensionare cu ieșire din sistem, concedieri cu disponibilizări sau eliberări din funcție, învățare pe tot parcursul vieții cu îmbătrânire activă etc.*

1.3. Analizând caracteristicile LL și ale LB, remarcăm că trecerea de la **un concept la altul** a generat un proces de șubrețire și o fixitate a gândirii, cu un parcurs evident regresiv pentru limba română. Trecută prin varianta ei de romgleză, româna actuală pare o bruxelleză utilizată în comunicarea de tip politico-administrativ, putând deveni un flagel cu efecte nocive asupra fibrei ei⁹.

Deși constatăm o perpetuare a formelor de expresie demagogice (în special a stereotipurilor și automatismelor lexicale), a verbelor directivă, LB, activând în textele integrabile stilului administrativ, trebuie considerat ca un **limbaj politico-administrativ de lemn**, aflat încă în faza combinațiilor de termeni. Spre deosebire de limba de lemn din perioada comunistă, care se regăsea în toate stilurile funcționale ale românei și avea, în general, rolul de „a duce cu zăhărelul” populația, limbajul de Bruxelles e directivist, **moralizator și chiar condescendent**, adresându-se nu oamenilor, ci instituțiilor și favorizând o altă forma mentis.

În urma analizei textelor invocate, au reieșit următoarele concluzii:

a) LB nu este un continuator al limbii de lemn din perioada comunistă, chiar dacă se caracterizează prin același dinamism al utilizării stereotipurilor; acesta este, în

⁸ Jean Prouvost, Jean-Francois Sablayrolles, 2003, în *Les neologismes*, Paris, abordează neologizarea ca fenomen social, discutând despre sentimentul neologiei care ar favoriza utilizarea acestor termeni; în aceeași manieră prezintă și G. Gruță, în *Moda lingvistică 2007. Norma, uzul și abuzul*, București, 2006, atitudinea de utilizarea a neologismelor, numind-o *mimetism frenetic*.

⁹ Rodica Zafiu, 2007, p. 152, unde o istorie a eufemizării demonstrează caracterul temporar al acesteia.

mod elocvent, o trăsătură în concordanță cu ideea de eternă goană a torței, care definește epocile și curente în devenirea lor ciclică¹⁰.

b) LB este o limbă de lemn de un alt fel, din domeniul politico-administrativ, nepersuasivă și nemanipulatoare, ci directivă și corectivă la adresa politicilor statelor aparținând UE. Receptorul nu mai este individul sau colectivitatea, ci instituțiile naționale care aplică prevederile documentelor transmise (și analizate, o parte din ele, aici). Schemele de comunicare ale celor două tipuri de limbaje analizate sunt următoarele: E (stat) - M-R (indivizi) - pentru limba de lemn a perioadei comuniste; E (suprastat) - M-R (instituții), pentru limbajul de Bruxelles al perioadei actuale.

c) Limbajul de Bruxelles pare a se afla deocamdată în faza acomodărilor lingvistice specifice, lipsind (încă) elementul bombastic, exprimarea profund lozincardă ca în limbajul de lemn comunist, lectorul nemaipercepând (încă) drept *gargară* textele. De asemenea, nu am remarcat o uniformizare a exprimării la nivelul colectivității lingvistice, LB fiind utilizat de vorbitorii din administrația publică și din structurile politice (spre deosebire de comunism, unde limba de lemn devenise un cod al ideologiilor și aproape toți oamenii vorbeau la fel).

d) În perspectivă, considerăm că limbajul de Bruxelles va putea avea o evoluție similară limbii de lemn din regimul totalitar, dacă va rămâne confiscat de utilizatorii din clasa politică, respectiv va putea fixa în așa grad stereotipurile în conștiința vorbitorilor, încât să se ajungă din nou la rigiditate lingvistică și, de aici, la ironii. Având în vedere că difuzarea textelor utilizând diverse canale (organisme ale administrației publice centrale, misiuni diplomatice) generează impunerea autoritară a unui cod tehnocrat, rămâne deschisă impresia de captivitate lingvistică pe care prezența acestuia o creează. Deocamdată, noțiunea de LB este doar o etichetă conjuncturală a limbii române, fără să fie subordonată normelor lingvistice spre a se fixa.

Analizele noastre duc la constatarea că viitorul politic al statelor aduce și un viitor structural și funcțional al limbilor naționale, respectiv al românei. În acest fel, ne putem întreba *pe când vom începe exprimarea în shengeneză?* Anticipativ, notăm că am citit în grabă site-ul www.shengen.mai.gov.ro, care poate constitui o excelentă sursă de cercetare lingvistică pentru o altă limbă de lemn¹¹.

Deoarece stereotipurile din textele administrative ale organismelor de la Bruxelles sunt un subiect care agresează memoria multor cetățeni, ne propunem să încheiem cu un text liric, inspirat din limbajul de lemn al regimului totalitar, a cărui ironie destinde (relativ) obiectul de studiu al acestui articol. Reproducem, fără a mai comenta, poezia *Eu, neabătutul*, de Marin Sorescu: „Nu vreau să mai întâmpin nimic/ Nu mai citesc/ Nu mai sărbătoresc.../ Nu vibrez la magistrale...Nu înfierez/ Nu aplaud, nu scandez/ Nu mă iau la întrecere/ Mă lasă graficul recoltelor bogate/ De la „Însămânțările sunt în toi”, până la „Mai sunt două zile până la încheierea secerișului”/ Știu ce înseamnă actuala etapă și fără să mi se urle/ Știu încotro ne îndreptăm cu pașii repezi/ Cumosc grija permanentă și tocmai asta mă îngrijorează profund./ Nu acționez neabătut.../

¹⁰ Cristina Crețu, în „Noua limbă de lemn a discursului politic”, consideră că alunecarea de la limba naturală la cea de lemn presupune o șubrezire a limbii, simultană cu o rigidizare a gândirii. O ideologie traumatică a înghețat orice formă de gândire limpede și de exprimare liberă. Există o revoltă fățișă față de aceste manifestări lingvistice bolnave (Academia Cațavencu).

¹¹ Benedetto Croce, în *Estetica*, lansează ideea de creație perpetuă (impresiile mereu noi dau naștere unor noi expresii).

Intuiesc bine că vrei să mergi și mai departe/ Nu contați pe mine!... Treburile sunt prea mărețe,/ Eu sunt mic, uitat, nebagat în seamă./ Ce însemn eu pentru voi?/ Eu nu sunt decât poporul român.../ Nu contați pe mine! (din volumul *Poezii alese de cenzură*, 1991, pag. 5-6).

BIBLIOGRAFIE

- Butiurcă, Doina, 2006. „Limba legii europene”, în *Lucrările primului simpozion internațional de lingvistică*, Academia Română, Institutul de Lingvistică Iorgu Iordan- Al. Rosetti, Editura Universității din București
- Croce, Benedetto, 1971. *Estetica*, Editura Univers, București
- Crețu, Cristina, 2010. „Noua limbă de lemn a discursului politic”, în *Philologica Jassyensia*, Anul VI, Nr. 1(11), p. 27-37, Iași
- Dinu, Alina, *Limba de lemn în perioada comunistă și postcomunistă* (rezumatul tezei de doctorat)
- Filary, Magdalena, *Abrevieri de uz general utilizate în UE*, pe www.românica.doc
- Gruță, G., 2006. *Moda lingvistică 2007. Norma, uzul și abuzul*, București
- Guțu Romalo, Valeria, 2005. *Aspecte ale evoluției limbii române*, Editura Humanitas Educațional
- Manoliu Manea, Maria, 1988. “Grice, Conversational Maxims and the Romanian Political Discourse”, în *Journal of the American- Romanian Academy of Arts and Sciences*, Davis, California, p. 11
- Parson, Talcott, Shils, Eduard, 2001. „Valori și sisteme sociale”, în Jeffrey C. Alexander, Steven Seidman (coord.), *Cultură și societate*, Editura Institutul European, Iași
- Pleșu, Andrei, 1996. *Chipuri și măști ale tranziției*, Humanitas
- Prouvost, Jean, Sablayrolles, Jean-Francois, 2003. *Les neologismes*, Paris
- Riffaterre, Michael, 2008. „Producerea textului”, apud Gina Necula, *Subversiunea ca strategie de discreditare a clișeiului ideologic în discursul literar*, în „Limba română”, nr. 5-6, anul VIII
- Slama Cazacu, Tatiana, 1999. *Psiholingvistica*, Editura All Educational, București
- Slama Cazacu, Tatiana, 2000. *Stratagema comunicățională și manipularea*, Editura Polirom, Iași
- Stoichițoiu Ichim, Adriana, 2008. *Vocabularul limbii române actuale*, Editura All, București
- Thom, Françoise, 2005. *Limba de lemn*, Editura Humanitas, București
- Ushakov, D., 2003. *Russian Dictionary (1935-1940)*, Edition © VERY Ltd., Israel
- Volkoff Vladimir, 2001. *Manuel du politiquement correct*, Paris
- www.voxeuropa.eu
- Whorf, B., *The Relation of Habitual Thought and Behavior to Language*, în Parven Adams (ed.), *Language and Thinking. Selected Readings*, 1972, p. 123
- Zafiu, Rodica, 2007. *Limba și politică*, București, Editura Universității din București

Izvoare:

- Blaga, Lucian, 1990. *Luntrea lui Caron*, Editura Humanitas, București
- Sorescu, Marin, 1991. *Poezii alese de cenzură*, Editura Roza Vânturilor, București